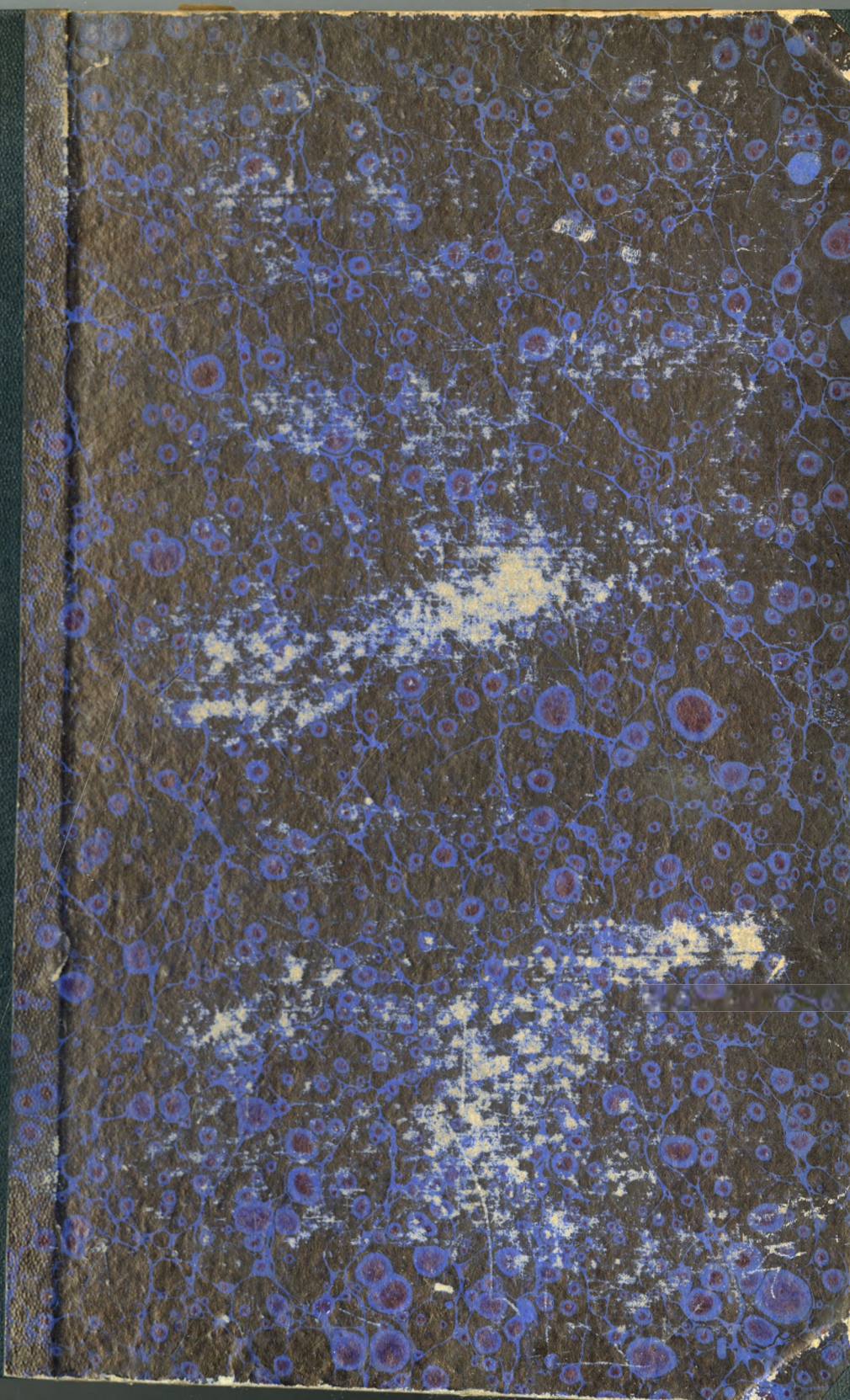

Politikai
röpiratok.

56.

56
435

EMLEKBESZÉD,
MELYET
DEÁK FERENCZ
HALOTTI GYÁSZÜNNEPÉLYÉN,

A BUDAPESTI
EV. REFORM. EGYHÁZ KALVINTÉRI TEMPLOMÁBAN,
MÁRCZIUS 12-ÉN, 1876,

TARTOTT
TÖRÖK PÁL,
HELYI LELKÉSZ. SUPERINTENDENS.

8.

BUDAPEST, 1876.
NYOMATOTT KOCSI SÁNDORNÁL.
Országut 39. sz.

616752 005649 19

DEAK FERENC

HALOTTI GYASZTALÉNY

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

D^e BALLAGI GÉZA.

Alapige :

Dániel 12. 3. ...A bölcsek fénylenek, mint az ég fényesége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként az ég csillagai örökön örökké.

Deák Ferencznek, a nemzet bölcsének, emlékeül üljük a mai gyászszünnapot; D. F.-nek, a nagy hazafinak, teszünk halotti tisztességet.

Illet-e ez minket? tisztünk-e az nekünk is, hogy a dicsőültnek nevére áldást mondjunk egyházilag? hogy emlékezetét megújítsuk, örökítsük szent gyülekezetünkben is? Igen. A világító tornyok a tenger vészes szirtei fölött, a kikötők öblei előtt, nemcsak egy nemzet javára épültek, hanem minden népek kalauzolására, kik a tengeren hajóznak. A nap, hold, csillagokat egy ország, egy nemzet is, még az égi testek imádóinak felekezete sem mondhatja kizárólag övéinek. A lángelmék bölcsesége az összes emberiség javára világol, a magos szellemek hatalma az egyetem közös érdekében hódít.

Közelebb, — a ki oly erélyesen és sikerrel sürgette és védte az igazságot, törvényt és jogot, mint D. F.; a ki a vallási és lelkiösmereti szabadságért úgy küzdött, úgy vívott, mint közülünk senki más : az méltán kiérdemelte tiszteletünket s hálánkat; mert azon törvényeknek is érvényt szerzett, melyeken egyházunk állami léte s hitbeli szabadságunk alapszik, és kiterjesztette jogkörünket az egyenlőség és viszonyosságig. Nevezetes esemény D. F. élete rendében, s reánk nézve valóban érdekes,

hogy midőn ő, mint Zalamegye követe, 1833-dik évben az országgyűlésen föllépett s első ízben, július 13-dikán, megszólamlott, — a hazai evang. egyház érdekében, ennek jogai védelmére, sérelmeinek megszüntetése végett, szólalt fel; kijelentvén, hogy a vallás szabadságát sérthetetlen szentség gyanánt tiszteli, — s minthogy a főrendek a hat hónapon át vitatott, a karok és rendek hat ízbeni üzeneteikben előadott s egymással szoros egybeköttetésben álló sérelmek és kívánatok legfontosabb részének fölterjesztését gátolják, — a csekélyebbeket pedig kiszemelni s ezek fölterjesztése által a többinek törvénytelenységét hallgatva törvényesíteni sem igazsággal nem egyező, sem tanácsos, — javalván az egész tárgynak ez úttal felfüggesztését; bár — mint szónok mondá — azon idegen, ki környülállásainkat nem ismerve, olvasni fogja irományaink között, hogy mily meleg lelkesedéssel pártolta e tárgyat kezdetben az ország gyűlése, ha majd a kezdetet a kimenetellel összehasonlítja, gúnyolva fogja rólunk megjegyezni, hogy az oroszlán rettentően tátotta fel száját — de csak ásított. Az egész ügy tehát s annak további tárgyalása a hetedik izenet szerint felfüggesztetett: de a leányzó nem holt meg, csak elaludott. — És D. F. utósó beszéde is, hattyúdala — melyet 1873-ik évi június 23-án az országházban, a képviselők s hallgatók feszült érdekeltsége mellett, elmondott, — az egyház szabadságát a szabad államban illette; mely beszédében tervrajzát adá az érdekes, de nehéz kérdés megfejtésének, — tervrajzát, melyet drága örökségül megőrizzünk s alkalmas időben valósítsunk. A szabadelvűségnek negyven évig vezére, híven azon elvekhez, melyeket egész életén át vallott, ekkor tüntette föl ismét és utósor okoskodása szoros láncolatát s nemes érzése emelkedettségét.

Illó és méltó tehát, hogy D. F. emlékeül mi is, egyházilag is, gyászszünnepet üljünk, — bár őt nem mint egyházunk hitbajnokát szándékom feltüntetni. Mert D. F. nagyobb volt, hogy-

sem egy felekezet vezére s őre legyen : ő az emberiség igazai s jogainak volt fölkeztető bajnoka , különösebben nemzetünk bölcses hazánk kitűnő államférfia. Illő és méltó hozzánk is, hogy a hitfelekezeti érdekeink s korlátain túllemelkedjünk ; annyival inkább, mert azon egyházhoz tartozunk, mely századokon át nem utósó részt vett, nem csekély érdemeket szerzett a nemzet alkotmánya s szabadságának védelmében. Illő és méltó, hogy mi, mint hazafiak is, kitűzzük a gyászlobogót, melyen hímes betűkkel kiírva a proféta igéi legyenek olvashatók : „A bölcsék fénylenek, mint az ég fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökön örökké;“ és meglássuk, miképen a bölcséket s igazakat nemcsak a síron túl, mint a proféta érti, hanem már e földi életben is dicsőség környezi. — Ti pedig engedjétek meg felhívnom titeket a latin költő szavaival :

— — — — manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores et fungar inani
Munere — — —

— Tele marokkal hozzatok virágokat, melyekkel behintsem a koporsót s végtisztességet tegyek, — nevetekben is.

Népek keltek s nemzetek enyésztek el a föld színén, a föld színéről. Hatalmas birodalmak, megmérhetetlen terjedéssel, támadtak az ó világban : de létök néhány század múltán megszűnt, csak nevök s emlékezetök maradt fenn. Szintén csudaszerű, hogy nemzetünk — annyi ellenséges elemek közt, folytonos harcok, dúlás és pusztulások dacára, fajunknak egymásközi átkos meghasonlások és villongások mellett is — ezer éven át most is él és honol a Duna s Tisza partjain. Ezt gondolóra véve, szoktunk hivatkozni a magyarok istenére, — miszerint vallást s bizonyosságot teszünk, hogy az egy örök isten

nemzetünkre nézve kiválólag megdicsőítette hatalmát s kegyelmét, — feljebb mint más nemzetek irányában.

A népek s nemzetek istenének angyalai, gondviselésének eszközei, a bölcs és tanácsos férfiak, kiket isten koronként támaszt s előállít a nemzetek vezéreiül, s kiket betölt a maga lelkével. Az országokat alapító férfiak, a bölcs törvényhozók, a tanácsos kormányzók, a nagy hadvezérek, isten küldöttei a földön, kiket értelem s bölcseséggel, erős akarattal, szilárd jellemmel, buzgó honszeretettel, a nagy hivatáshoz kellő erényekkel megajándékoz kegyelmesen, a végre, hogy általok a népek s nemzetek sorsát intézze. Szent igazság, mit a proféta (Dán. 2 : 20—22) magasztalva hirdet : „Áldott legyen istennek neve ! mert övé a bölcsesség és az erő, ő az, aki ad bölcseséget a bölcseknek, és tudományt a tudósoknak, ő jelenti meg a mély és elrejtett dolgokat,” és a mit Jób vall : (Jób 32 : 8.) „Bizonyára a halandó emberben ama lélek és a mindenható istennek ihlése teszi a bölcseséget.” Sokszorosan bebizonyult történelmi igazság az is, mit megírt bölcs Salamon (Péld. 11 : 14.) : „A hol nincsenek eszes tanácsok, elvesz a nép : a megmaradás pedig a tanácsosok bölcs értelmében vagyon.” „Hiábavalók lesznek a gondolatok, mikoron nincsen tanács : de a tanácsosok sokaságában előmenetel vagyon.” (Péld. 15 : 22.).

Édes hazánk, kedves nemzetünk is, — mely fölött mindenkor őrszemekkel virasztott, hatalommal s kegyelemmel munkált a népek istene, — bölcs fejedelmeinek, a tanácsos férfiaknak, az értelmes hadvezéreknek, kiket nemzedékről nemzedékre előállított s lelke erejével ihletett az idők ura, tulajdonítsa s köszönje megmaradását, fennállását. Nagy neveik s érdemeiket örökítette a történelem műzsája, fenragyognak azok aranyfényben honunk egén, áldja és hirdeti azokat az utókor, a hálás ivadék, mely létének örvend. — Kik éltek s élnek korunkban, mint a jelen nemzedék vezérei, nem szükség

főlemlítenem, elősorolnom; nemzetünk mindegyik figyelmes tagja, kit a haza sorsa érdekel, s kit ne érdekelne ez? ismerte és ismeri ezeket, sűrűn emlegeti neveiket, bírálja tetteiket s érdemeiket, kifogásokkal vagy áldásmondással. De igen is nem lehet elhallgatnom annak nevét, a kinek emlékeül ma gyászünnepet ülünk, Deák Ferencznek.

Deák Ferenczet megáldotta az isteni gondviselés s anyatermészet egészséges testben ép lélekkel; beható elmével, melylyel a fenforgó tárgyak fenekéig, a gyökérszálakig lemélyedett; fenkölt szellemmel, melylyel a magoslatokig, a következmények s eredmény láthatáiraig fölemelkedett; oly bonczoló elmeéllel, mely a kérdéses ügyeket alkatrészeikre szedte szélylyel s ezeket viszont csoportosította; oly értelemmel, mely nyomról-nyomra logikai szigorral s matematikai pontossággal követte az érvelés, az okok s okozatok lánczolatát; hű emlékezőtehetséggel, mely mindenkor visszatükrözte a multakat, a multban hallottak, tanultak s tapasztaltakat, a legapróbb részletekig. — Jellemét alkoták a legfinomabb érzékű, megvesztegethetlen lelkiösmeretesség, — az őszinteség és egyenesség, mindenkor álcza nélkül, távol tekervényes útaktól és cselszövénytől, — a tiszta becsületesség, menten szennyfolt és árnyektól, — a nemes egyszerűség s önzetlenség, hiú dicsőség, nyereségvágy s haszonlesés nélkül, egyedül a lelkiösmeret helybenhagyásában lelvén jutalmat, — az igazság szeretete önmagáért az igazságért, személy és érdekre tekintet nélkül, — a törvény iránti buzgó tisztelet s ahoz való szoros ragaszkodás, — ernyedetlen kitartás a nemzet alkotmánya s szabadságának védelmében, — forró és hű honszeretet mind halálíig. — És a művelt elme s magasztos jellemmel párosulva, mily nemes szív dobogott keblében! Szív, mely lángolt a szeretettől, — szív, mely befogadta az egyetemes emberiséget, — szeretet,

mely mindenkit boldogítani kívánt, a haza minden lakóit, hitfelekezeti s nyelvi különbség nélkül, igyekezett részeltetni az embert s honpolgárt illető javak, jogok és szabadságban, — szív és szeretet, mely kedélyesen felölelte még a kisdedeket is. — Bizony, bizony mondom nektek, férfiút, mint D. F., kibén annyi lelki erő s bölcsesség, annyi szellemi jeles tulajdon, annyi erény egyesülne, nem mindegyik század szült nemzetünk s az emberiség javára és diszére.

Ily kitünő adományok s tulajdonokkal fölkészülten lépett föl D. F. a nyilvános munkatérre, a szabadelvűség s haladás útjára, s azonnal elvbarátainak vezéréül vált ki; mert az újkor eszméi áthatották egész lényét s minden tekintetben az európai műveltség színvonalán állott, bár a külföldet nem látogatta meg s kincseit, mint a csiga a gyöngyöket, önmagából fejtette ki; vezérül vált ki, hogy értelme által sokakat az igazságra vigyen, melyből a jóllét s béke kivirágzik. A bölcs vezér éles szemmel fölismerte s kijelölte az utat, melyen neki s elvtársainak járniok, haladniok kell, — melyen, mint Mózes a maga népét a szolgálat házából az ígéret földére, nemzetét a tömkelegből a jobblét honába kivezetheti, — a fokozatos fejlődés útját, a történelmi jog alapján, a fennálló formák keretében. Szintén ebben áll az angol államférfiak bölcsesége, melyet mindnyájan bámulunk s tisztelettel kísérünk; mert kalandos kísérletek s erőszakos rombolások nélkül eszközli az ország javát s a hon polgárainak növekvő jóllétét.

A bölcs vezér egyedül a törvényt, jogot s örök igazságot választá s használá fegyvereiül, egyszersmind védeszközkül; hatalmi bübájos vesszeje pedig, melylyel hódított, modora volt, miszerint soha olyat nem mondott, miről nem volt teljesen meggyőződve, mi által tulajdon meggyőződését ültető át hallgatói keblebe, — hogy ünnepies beszédeiben nem engedett meg magának élczeket, mik sérthetnek, — hogy igénytelen, egyszerű,

színi hatást kerülő szónoklata sikerével nem költött irigységet, -- hogy, keblében nem lévén helye a malitiának, politikai elleneit is engesztelőleg megnyerte. Ily bölcseségnek, szellemi kiváló tulajdonoknak, magasztos erényeknek önként hódolt a nemzet. D. F. rövid időn ötvenkét megyének lett táblabírája, majd igazságügyi miniszter, utóbb a sarkesillag, mely körül e hönége s földje, e nemzet sorsa forgott.

Mit művelt D. F. ? mint használta fel égtől nyert adományait ? mi sikert aratott ? nem szükség elmondanom. Mindezek örökítve vannak az országgyűlések naplóiban, a haza törvénykönyveiben, — megírták ezeket a napi hírlapok, átadják az utóknak a történelem évkönyvei, közzé teszik a Deák emlékek, albumok, életíratok. Csak annyit mondok, hogy azon általános igazságok, melyeket ő kifejezett, — azon aranymondatok, melyek ajkairól hangzottak, s melyek átlátszók, mint a kristály, hogy azokat félreérteni nem lehet, — alakilag oly kerekdedek, hogy mindenkinek megtetszenek és a mellett oly egyszerűek, hogy az emlékezetben önként megmaradnak, — mint a régi görög bölcsök aphorismái idővel az emberiség köztulajdonaiul váltak, — már is szájról szájra szállnak s közforgalomban vannak; beszédei pedig, föliratai, értekezései, levelei, az igaz bölcsesség, államtudomány, magyar közjog kincses tárházaiul maradnak fenn, melyekre tekintve bölcs Salamon szavait kell ismételniem : „Az eszesek a tudomány koszorúját fonják.“ (Péld. 14 : 18.).

Még is nem lehet fölemlítetlenül hagynom D. F.-nek s elvtársainak nagy művét, az 1867-ik évi kiegyezést. — I. Ferdinánd, a Habsburg ház örökös tartományainak abszolút hatalmura, szabadon választva Magyarország királyának, mint ezt ő maga is mondja az 1527-iki 11-dik tezikben, koronázása előtt biztosította az ország rendeit, hogy az ország lakosait

jogaik és szabadságaikban sértetlenül meg fogja tartani, s ezen biztosítását koronázásakor ünnepélyes esküvel erősítette meg. Ez idő óta Magyarország történelmén egy vörös fonál húzódik végig, mely jelzi az abszolút hatalom s még inkább a hatalom némely kezelőinek azon törekvéseit, melyek Magyarország alkotmányának mellőzése, sőt megsemmisítésére s az ország beolvasztására voltak irányozva. Párhuzamosan e fonallal végig vonúl az alkotmányosság útja, melyen a magyar nemzet járt, mindig híven ragaszkodva önállásához és saját törvényeihez, s mindig határozott ellenszenvvel viseltetve a jelzett törekvések ellen, nemzedékről nemzedékre. Ama vörös fonalon legsötétebb részek a korszakok Rudolf alatt 1608 előtt, — I. Leopold alatt tizenegy év az 1681-diki országgyűlést megelőzőleg, midőn az ország alkotmánya hatályon kívül tétetett, s az ország idegen helytartónak kormányzatára bízott, — 1780 után II. József alatt, a ki ismét félre tette az ország alkotmányát s némely osztrák államférfiak régi tervei szerint Magyarország beolvasztását, legalább alkotmányos önállásának teljes megsemmisítését tűzte ki czélul, — 1823-ban, midőn a magyar alkotmánynak egyik alaptörvénye lőn megtámadva tetteleg a hatalom parancsoló szava és fegyvere által, — 1848 után szintén húsz évig. A nemzet útja darabos, szakadozott, helylyel közzel vérrel borított vala. Az ország igyekezett önállósága, alkotmánya, szabadságát koronázási hitlevelek s királyi eskütételek, békekötések, szerződések, országos törvények által biztosítani.

Történelmünkben nevezetes az, hogy mindig a fejedelmek voltak azok, kik mélyebb belátással és szigorúbb lelkiösmeretességgel, mint tanácsosaik, a magyar alkotmány ellen intézett rendeleteket visszavették, a sértett törvényeket helyreállították s a nemzet bizalmát és reményét ismét fölélesztették. Rudolf király Mátyás főherczeg által nyugtatta meg a felizgatott kedélyeket s a megrendített bizalmat ismét helyreállította. —

I. Leopold maga szüntette meg az alkotmány elleni rendeleteket s az 1681-diki országgyűlésen rendelve együtt ismét teljesen és sértetlenül visszaállította a magyar alkotmányt, — II. József maga vonta vissza végnapjaiban rendeleteit, s utódja II. Leopold szentesítette a törvényt, miszerint Magyarország szabad és független ország, mely semmi más országnak vagy nemzetnek nincs alávetve, külön államiság s alkotmánynyal bír, s királya által saját törvényei s szokásai szerint, nem pedig a többi tartományok módjára, kormányoztatik (1790—91-dik évi X. t. cz.), Ferencz az 1825-diki országgyűlésen kimondotta, hogy az ország alkotmányát, melyet koronázási esküjével is megerősített, minden időben védeni fogja és fentartani.

Bekövetkeztek az 1848-dik évi gyászos események. A nemzet kényszerült fegyvert ragadni önállósága, alkotmánya, szabadsága, jogai s törvényei védelmére. És kivitta magának a dicső hírnevet Európa előtt, mint oly nemzet, mely önállósága, alkotmányos szabadsága s törvényes jogaiért vérét ontani, életét feláldozni kész és képes, — bár végre mindent elvesztettünk, csak becsületünk, hitünk s reményünket nem.

Azonban a nyertes haderő, mely a nemzetet leverte, rövid idő alatt idegen hatalmak által ismételve megtöretett. Most két legyőzött ellenfél állott egymással szemben, — a nemzet és a hadsereg, — a bonyodalom pedig nőttön növekedett.

A nemzet búsmogorván túrt és várakozott, teli vágygyal és reménynyel az alkotmány és törvény helyreállítása iránt : másrésről a nemes lelkű fejedelem teli jóakarattal és kész oly értelemben szólni, mint az 1825-diki országgyűlésen nagyatyja Ferencz ünnepélyesen nyilatkozott : hogy „azon események, melyek az ő atyai szívének is kedvetlenek, jövő-dőben ismételtetni nem fognak.“

Minden dolognak rendelt ideje vagyon és ideje vagyon az ég alatt minden akaratnak, (Préd. 3 : 1.) azt mondja böles

Salamon; a böles pedig eszébe veszi az idöket, az idök jeleit és alkalmatosságait. D. F. 1865-ben megírá húsvéti irányczikkét, melynek történelmi részét kivonatban fennebb előadtam. Ez jeladás s javaslat volt a kiegyezés s kibékülésre. Megérlelék ezt a csehországi események 1866-dik évben.

A százados gonosznak egyik kútfeje az absolut hatalom volt, mely az örökös tartományok felett uralkodott, — mily hatalom, természeténél s a megszokásnál fogva, önként hajlandó más téren is lerombolni az alkotmányos korlátokat; másik kútfeje az, hogy a pragmatika sanctiön alapult közösségből eredő közös ügyek és az ország saját ügyei nem voltak elkülönítve; minélfogva az országgyűlések folyvást sérelmieket, küzdelmeseket, meddők s gyümölcsteleneket valának, — mert a nemzet mindannyiszor az alkotmány körülszanczolásával kényszerült foglalkozni. A gonosznak e két forrását kellett végképen betömni.

A böles eszébe veszi a törvényt (Péld. 10 : 8.) és Salamon intő szózatát : „Ne bontsd el a régi határt, melyet csináltak a te eleid.“ (Péld. 22 : 28.). D. F. és elvtársai kezökben a törvénykönyvvvel, a jogfolytonosság helyreállítását, az 1848-iki törvények elismerését kívánták mindenek előtt s a pragmatika sanctiön, mint az ország egyik alaptörvényén állva s tovább építve, szerzék az 1867-ik évi egyezményt, — mely, miután az uralkodó azt elfogadta s részéről többi országait s tartományait is önként alkotmányos jogokkal ruházta fel, — a törvénykönyvbe igttattatott. E szerint az alkotmányosság helyreállott, a magyar ministerium kineveztetett s Magyarországnak ismét van koronás királya. Most már énekelhetjük a koszorús költővel : „A legelső magyar ember a király;“ nemcsak, hanem elmondhatjuk azt is, mi kétlenül igazolva van : „A király a legalkotmányosabb magyar.“ Ily dicső s üdvös a kiegyezés első eredménye, zsengeje.

Jól tudom, vannak, kik nem eléglik az egyezmény által nyert jogokat s előnyöket; kik azt mondják, hogy a megtört hatalomtól több kedvezményt lehetett, kellett volna kivívni. Ez ellenvetésre viszont én azt felelem: Nem mi győztük le az ellenfelet, hogy kényünk szerint szabhassunk elé határozmányokat, melyeket amaz elfogadni kényszerüljön; azt mondom, D. F.-nek nem vala s nem lehetett kezében más fegyver, mint a törvény; ő nem akart mást, mint igazságot, — az pedig nem változik győzelmek s nyereségek által, — az ellenfél ereje azt nem fogyaszt-hatja, gyengésege nem növelheti; azt mondom, erőtetés által kicsikart egyezmény nem gyümölcsözőt volna őszinteséget, megelégedést, békét, állandóságot. D. F. kivítta mindazt, mit az előzmények után, az adott viszonyok között, meg lehetett nyerni, el lehetett érni.

Jól tudom, vannak, kik nemzetünk mult fénykorára visszaemlékezvén, s a régi dicsőség után sovárogván, lehetségesnek hiszik, mert úgy volt Nagy Lajos s a Hunyadiak korában, hogy Magyarország külön válva, önmagában kitűnő szerepet vigyen az európai államok között. De a hajdankor elmúlt, a viszonyok teljesen megváltoztak. Hatalmas volt és lehetett ez ország a lengyel és cseh királyságok s osztrák herczegségek körében, mint a melyekkel megmérkőzhetett, — akkor, mikor e hazáért annak idegen ajkú lakói a magyarral egyiránt éreztek s harczoltak: ma a rengeteg orosz és német birodalmak közé ékelten, — mely államok, a történelem tanúsítása szerint, mindig hajlandók voltak erőszakos foglalásra s terjeszkedésre, — ma, mikor a hazánk földén települt nem-magyar nemzetiségeket, hit és nyelv rokonságuknál fogva, kifelé gravitálni tapasztaljuk: kétlem, hogy országunk önmagában hatalmat gyakorolhasson s tüntethessen, — kétlem, hogy csak tisztességes és békés lakozásunk is lehessen a Kárpátok s Adria között. — Bölcs és honszerető apáink végelszakadást keresztül vinni

sem mertek, sem akartak. Midőn a diadalmas francziák hatalmas császára 1809-ben itt benn az országban állott győzedelmes seregével, s a magyar nemzetet elszakadásra szólította fel proclamatioiban, kecsgette azt oly reményekkel, miknek teljesülhetése nagyon valószínűnek látszott : minden csábító ígéretei s kecsgetései hatás nélkül maradtak. Valamely komoly megfontolás után kötött kapcsolatnak megszakasztására egy egész nemzetenél, csak a legnagyobb fokra emelkedett közéletlenség szülhet vágyat és törekvést s még az is csak akkor, ha a dolog jobbra fordultának minden reménye elenyészett. (E szavak D. F. íróttala után idézettek.)

Jól tudom, a boszú és gyűlölet, — mely csak ront s nem épít mint a bölcsesség és szeretet, — aldunai államok szövetségét javalta, mi által a tervalkotó maga is megismerte s bevallotta, hogy magunkban erőtlének vagyunk. De a tervet én nem értem, mert nem találok azon független, szabad államokat s fejedelemségeket, melyeket a porta már kibocsátott volna hatalma alól, melyekkel szövetkezhetnénk? Vagy a keleti birodalmat, Európát fegyverbe öltöztetve s tűzlángba borítva, elébb föl kell dálnunk, hogy társnemzeteket szerezzünk, kikkel szövetségre lépünk? Vagy, ha ez lehetséges volna, kívánatos-e a szövetség oly népekkel, melyek nyerseks, szilajok, erőszakoskodók? melyek óról-óra igazolják, hogy nem érettek a polgári szabadságra, s az alkotmányos lét áldásait nem becsülik?

Mondjunk le a költők ábrándjairól, melyek a multak fölött merengnek, hagyjunk fel a kalandos tervekkel és szándékokkal! A bölcs megragadja a jelent s él az idővel. A bölcs minden helyzetbe s viszonyokba bele találja magát, s megismeri, mikép használja föl azok kedvezményeit. Legyünk bölcses, szokjuk meg helyzetünket, használjuk föl előnyeit, tartsuk becsben az egyezményt, — értem lényeges alkatrészeiben, — mert a módzatnak maga D. F. sem tulajdonított általános s maradandó

értéket, — tápláljuk s éleszsűk a bizalmat az uralkodó ház és nemzet, tartsuk fenn s erősítsük a kapcsolatot a szövetséges felek között, — védjük Lajthán innen s Lajthán túl az alkotmányosságot, mert ez, valamint a szabadság, a megosztás s terjeszkedés által nemhogy fogyna, sőt növekszik s erősbül, — és az adott viszonyokhoz képest gyűjtsünk több-több értelmi, erkölcsi, anyagi erőket jobb jövőre!

Mert higgyétek el, nem az a mi bajunk, hogy az egyezmény kedvezőtlen, s a közösügy átkos. — Átok rajtunk, hogy versenyes, pártos nemzet vagyunk, s szenvedélyinket a gyűlöletig, üldözésig, s erőnk fogyatékaig fokozzuk. Az a mi bajunk, hogy mindenki politizál, — az apa elhagyja családját, a nő és anya tűzhelyét, a szántóvető az eke szarvát, az iparos műhelyét, a kalmár üzletét hóró-hóra, — elhagyja a munkakört, melyben jártas s a foglalkozást, melyben szakavatott, s politikát üz, a mihez nem tud. Az a mi bajunk, hogy nem tiszteljük a törvényt, azt szándékosan ignoráljuk, s ha reá komolyan figyelemtetnek, azt kijátszani igyekszünk. Az a mi bajunk, hogy nem tudunk, vagy nem akarunk józanon élni a szabadsággal, hanem átcsapongunk a féktelen szabadosság mezejére. Az a mi bajunk, hogy minduntalan több-több jogot s előnyt követelünk, a velők együtt járó, azoknak megfelelő kötelek teljesítését pedig örömet elmulasztjuk. Az a mi bajunk, hogy az ernyedetlen, folytonos munkát nem kedveljük, a gondos takarékossgot nem gyakoroljuk, — hogy számolni nem tudunk, s többet költünk, mint a mennyit tesz évi jövedelmünk, — hogy ennél fogva adósságokkal túlterheljük magunkat, s hazaárulókká válunk, kik földbirtokunkat, a haza alkatrészét idegeneknek eláruljuk, — hogy fényűzésbe merültünk s tehetségünk fölött ágaskodunk, — hogy a kényelmet keressük, s az élvezet vadászszuk, az egyszerűséget, nélkülözést, önmegtagadást csak nevérl ismerjük, — hogy nem óvjuk a tiszta erkölcsöt, bár tudjuk, hogy

minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvesz, Róma ledűl s rabigába görbed. Az a mi bajunk, hogy

De nem folytatom tovább e keserű szemrehányást, e dorgáló böjti beszédeket : inkább arra hívlak föl : Újítsuk meg D. F. emlékezetét, idézzük föl lelki szemeink elé nemes alakját, főkelt szellemét, hogy tanítson minket bölcseségre, honszeretetre, minden dicső erényre. — E végett jelentek itt meg, az egyház híveivel s a dicsőültnek tisztelői s barátaival együtt, felsőbb tanintézetek növendékei, a nemes tanuló ifjúság serege, hogy tisztességet tegyenek a nagy névnek, az erény fölkentjének, a bölcsnek, az igaz hazafinak, s lelkesüljenek föl egyszerűsmind utánzásra. — Az ifjú Themistoclest nem engedék nyugodni Miltiades oszlopai. Nemes ifjúság, hazánk reménye! buzdítson, lelkesítsen téged is minden nagy és jóra, szép, nemes és dicsőre D. F. neve, emléke és szelleme!

D. F.-nek áldásdús volt élete, gyümölcsöző halála s eltemetése is. Merítsünk innen is erőt, vigaszt és reményt.

Első tanulság az, hogy az élő nemzedék erkölcsileg nemeesebb, mint tán véltük s ítéltük. Sokszorosán hangzott már a panasz, hogy szellemileg, erkölcsileg súlyedtünk, az anyagi-ságba annyira elmerültünk, hogy a szellemi nagyságot és szépséget, az erkölcsi kitünőségeket, az erény útján szerzett érdemeket nem méltányoljuk, nem tiszteljük. — A ki látta D. F. temetésén — a hű barátok és szívélyes rokonok mellett — a tisztelgők megszámlíthatlan seregét; a ki tudja, hogy a legmagosabb köröktől, a koronás király személyének képviseletében megjelent küldöttek s a főhercegektől a legalsó osztályokig, rend és rangkülömbőség nélkül, közelről és távolról, ezren meg ezren jelentek meg tisztességet tenni az

elhunytnak, — hogy száz meg száz koszorú díszítette a nagy halott koporsóját, — koszorúk, melyeket a tisztelet, szeretet és hála fűzött a nemzet bölcsének, a haza nagy fia érdemeinek tanujelölül s némi jutalmiul; a ki szemlélte a sokaságot, mely fenn a főhercegeken kezdve, a lajthántúli követek s urak házá-
nak küldötteiből, országunk képviselőiből, az egyházak főnö-
keiből, a hatóságok bizottságaiból, a nép minden osztályából
tömören csoportosulva, kísérte D. F.-et sírboltjához : az köny-
nyebbült kebellet sohajt föl az égre : Hála, hála ! a bölcsesség,
az igazság, a hazaszeretet, az erény, napjainkban is tiszteltet-
nek, elismerést s méltó jutalmat nyernek !

Továbbá D. F. koporsójánál, a kiegyezés áldott eredmé-
nyeül, megható jelenetben tűnt fel az uralkodó ház magos kegye, — a kegy, mely megpecsételte az igazságot, miszerint
koronás királyunk s koronás királynénk atyailag, anyailag
osztognak a nemzet sorsában, vesztességében s bűjában, — hogy
az uralkodó család tagjai együtt hullatnak könnyeket a honfiak
s honleányokkal. A felséges király már elébb személyesen meg-
látogatta D. F.-et, mint beteget. (1874 tavaszán) s irányában
szünet nélkül élénk figyelmet, aggodalmas érdekeltséget, hő
részvétet tanúsított mind halálaig. — a királyné pedig fölkereste
a koporsóban nyugvót. Maradjanak öröklőleg emlékezetben s ál-
dásban eme magos kitüntetések ! Mert dicsően emelkedik ki hazánk
történelmi terén Mária Terézia személye, midőn a fenyegető vész
elől menekülve, kisdédét a magyar nemzet védkarjaira bízta :
hanem Erzsébet koronás királynénk, D. F. ravatalának zsámo-
lyára borulva, könnyes szemekkel égre tekintve s imát rebegve,
előttünk felségesebb alak, — ő a gyászba merült nemzet siralmá-
ban osztogni, azt részvéte által enyhíteni, szállott alá királyi
várából. Atyák ! mondjátok ezt el fiaitok, anyák ! leányaitok
előtt, hogy a serdülő nemzedék megtanulja mindenkor buzgó
tiszteléssel s hálával nevezni Erzsébet királynét. És ti történet-

írók! aranybetűkkel töltsetek be egy lapot, mely a királyné kegyes tettét örökítse, — és ti művészek! vegyétek elő a vésőt és ecsetet, — íme a legmagasztosabb tárgy, melyre időtöket s munkátöket ihletten szenteljétek: Erzsébet királyné D. F. ravatalának zsámolyán térdre borulva, könnyes szemekkel ógre tekintve, áhítatos ajakkal imát rebegve. — És örökítsük meg a főherczegnök ugyanazon tettét; oly hiedelemmel, hogy a hol angyalok szállnak le a magosságból a föld alacsony tájaira, ott enyhül a szenvedés s a siralom öröme fordúl. Óvjuk meg pusztulástól a király és királyné, a herczegek és herczegnök koszorúit, melyeket D. F. koporsójára illesztettek, a maradék számára drága emlék s örökségül. Az angyal pedig, ki a királyné s főherczegnök könnygyöngyeit gyémánt szelenczébe fölszedte, bemutatja azokat ott fenn az egekben, a számadás nagy napján.

D. F. halotti gyászünnepe még több tanulságot is nyújt és vigaszt. Tagadhatlan, hogy a honpolgárok rendi s a vitézlő hadsereg között huzamosb idő óta ércfal emelkedett, mely azokat merőben elválasztá, és kölcsönös bizalmatlanság, mondhatni ellenszenv fejlett ki egymás iránt. Megrémült s megrendült a lélek a jelenettől, melyből kitűnt, hogy midőn a hadsereg nem régen a Pó és az Elbe partjain hadakozott, a hazafiak nem mondtak reá áldást, az anyák nem fohászkodtak szerencsés hadjáratért; sőt némi kárörömmel vették a vereségek s veszteségek, saját fiaik s testvéreik megsebesülésének s halálának hírért. D. F. temetése napján, — mikor a helyi őrsereg tisztikara testületileg megjelent, hogy tisztességet tegyen, hogy a honpolgárt nyughelyére kísérje, — a két rend egybeolvadt a közös veszteség érzetében, a fájdalom tűzkohában. Azóta velem együtt százezrek közelítnék tisztelet, szeretet s bizalommal a vitézlő rendhez; s minthogy folytatólag az őrség a vízár vészes napjaiban e hűséget megpecsételte, mentségünkre erélyesen és

sikerrel közremunkált, a bujdosókat lakházaiba befogadta, az éhezőkkel kenyerét megosztotta : azóta érezzük és valljuk, hogy a hadfiak nekünk testvéreink, rokonaink, barátaink, jóltevőink. Üdvez legyenek a vitéz hadsereg, annak tisztí kara s főparancsnokai ! Áldás kísérje járataikat ! hír, szerencse koszorúzza fegyvereiket !

Végre ismerjük s tanuljuk meg D. F. gyászünnepén, serkentésül s vigasztalásul, az igazságokat, melyeket megírt bölcs Salamon, a tapasztalat pedig tanúsít : „A bölcsesség élet kútfeje.“ (Péld. 16 : 22.). „A bölcsék tisztességet vesznek örökség szerint.“ (Péld. 3 : 35.). „Áldások vannak az igaznak fején.“ (Péld. 10 : 6.). Ezek, ilyenek a bölcsesség s igazság jutalmai már itt a földi életben : a síron túl pedig : „Áldott az igazak emlékezete“ (Péld. 10 : 7.). és „A bölcsék fénylenek, mint az ég fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként az ég csillagai örökön örökké.“ Amen.

DE BALLAGI GÉZA.

SZÉCHENYI

SZELLEMI HAGYATÉKA

ÉS

TASNER ANTAL VÉGRENDELETE.

—
EMLÉKIRAT.

*„Ne tentes aut perfice,
patientia vinces.”*

TASNER GÉZA.

—
MDCCCLXXVI.

